

гічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна освіта, компаративна педагогіка.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR
SHANDRUK Svitlana Ivanivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the

Department of Linguodidactics and Foreign Languages of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: professional education, comparative pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2020 р.

УДК : 378 6 37.011.3 – 051 : 78.7.071.2
 DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-186-73-77

АШИХМІНА Наталія Віталіїна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри диригентсько-хорової підготовки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8843-5217>
 e-mail: ashihmina_n-81@ukr.net

СУТНІСТЬ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ТВОРЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Стрімкі соціальні перетворення, що відбуваються в сучасному суспільстві, формують нові принципи життєдіяльності людей. Вони зумовлені процесами соціальної інтеграції та посиленням динамічності змін, що викликають зниження можливостей сталого розвитку і домінування ситуації невизначеності. Це вимагає від освітніх інститутів, зокрема вищої школи, підготовки компетентних фахівців, здатних ефективно взаємодіяти з оточуючим світом. Актуальність заявленої проблеми підтверджують європейські та українські документи про освіту, в яких уміння взаємодіяти віднесені до переліку основних компетенцій сучасного фахівця.

Освіта, орієнтована на принципи міжособистісної взаємодії, проявляється не стільки в передачі культурного досвіду, скільки в його трансформації у внутрішню, рефлексивну свідомість, що зумовлює перехід особистості до нового стану. З онтологічних позицій освіта – це процес взаємодії смислів у світі культури, в результаті якого відбуваються зміни у світі та в людині.

Міжособистісна взаємодія в контексті мистецької освіти, зокрема на творчій основі, здатна збагатити процес музичного навчання здобувачів вищої художньо-педагогічної освіти особливим смисловим ставленням, наповнити перетворювальним змістом.

Педагогіка мистецтва є художньо-

педагогічною взаємодією як співтворчість різних «Я», як зустріч суб'єктів із різними стилями мислення, духовними горизонтами, які суттєво збільшують горизонт особистісного бачення і розкривають глибину осягнення смислів. Для художньо-педагогічної діяльності важлива установка на проникнення, на процеси напруженої внутрішньої роботи, на душевні зусилля, спрямовані на самопізнання і пізнання Іншого, впізнання себе в Іншому та Іншого в собі.

Художньо-педагогічна взаємодія, зокрема на заняттях з диригентсько-хорової підготовки в педагогічному університеті, сприяє розширенню можливостей майбутнього вчителя музичного мистецтва щодо набуття необхідного сенсу в художньо-освітній галузі через спів-буття з творами музичного мистецтва, викладачем, концертмейстером. Емоційна форма сенсу – це продукт перетворювального динамічного розвитку особистості майбутнього фахівця. Спілкування на заняттях з мистецтвом хорового диригування допомагає становленню у здобувачів вищої освіти образу «ідеального Я», яке формується на основі «реального Я», але містить «Я» Інших, значущих для студентів.

Нажаль, сьогодні в існуючій практиці навчально-професійних відносин між майбутнім учителем музичного мистецтва, викладачем з диригентсько-хорової підготовки і концертмейстером процес їх міжособистісної творчої взаємодії

утруднений, що зумовлює неможливість ефективного вирішення поставлених перед художньо-педагогічними вишами завдань.

Основне протиріччя полягає в тому, що, з одного боку, існує реальна потреба в міжособистісній творчій взаємодії між учасниками навчального процесу на заняттях з диригентсько-хорової підготовки з метою професійного розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва, а з іншого боку, є не до кінця зрозумілими сутність й особливості взаємодії, що могло б забезпечити більш ефективне формування і розвиток індивідуальності студента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз філософських досліджень показав, що категорію «взаємодія» розглядали такі вчені, як-от: О. Аверьянов, І. Жбанкова, Р. Сарсенов, О. Чернишева та ін.

Проблема взаємодії є однією з найважливіших у психології. Дослідниками відзначається, що саме взаємодія забезпечує перетворення сукупності індивідуальних дій у єдину систему спільних дій (О. Донцов, Б. Ломов, М. Обозов та ін.).

Психологічна наука розглядає взаємодію як вплив людей один на одного, в результаті якого виникають відносини, спілкування, спільні переживання, спільна діяльність тощо. В психологічних дослідженнях розглядається ідея впливу людей на індивідуальну діяльність людини (Б. Ломов, Я. Пономарьов, В. Мухіна, В. Рубцов та ін.); вивчається проблема взаємозв'язку індивідуальних можливостей людини в умовах взаємодії в групах (А. Петровський); виявлено, що взаємодія може виражати як суб'єкт-об'єктні, так і суб'єкт-суб'єктні відносини (В. Малікова).

Аналіз психологічних досліджень свідчить про розгляд проблеми вченими з позицій вивчення особливостей співвідношення соціальних взаємодій і навчання. Зокрема, в роботах Л. Віготського, Дж. Міда і Ж. Піаже зроблено припущення про те, що соціальні взаємодії відіграють вирішальну роль у розвитку мислення особистості.

Означена категорія розглядалася педагогами, зокрема такими: Ю. Бабанським, В. Дяченко, В. Загвязинським, С. Кургановим, Х. Лійметс, В. Семеновим та іншими. Вчені вважають вивчення проблеми взаємодії надзвичайно важливим для вирішення багатьох питань теорії і практики освіти. Н. Кузьміною досліджено означену категорію в контексті залежності від професійно значущих якостей особистості вчителя. Роль взаємодії в процесі формування особистості

учня вивчалася Ш. Амонашвілі Н. Анікеевою. Г. Гатальською, розглянуті психолого-педагогічні чинники, що визначають характер ефективності педагогічної взаємодії; В. Соколовою особливості взаємодії в евристичному навчанні. Взаємодія викладачів і студентів як чинник оптимізації процесу навчання досліджувалася О. Балан; взаємодія як умова професійного становлення майбутніх педагогів – С. Єфремовим.

У теоретичному плані питання педагогічного, в тому числі і певні аспекти міжособистісного спілкування в процесі музичного навчання обговорюються в роботах Л. Арчажникової, М. Бахтіна, Л. Буєвої, Лай Сяоцян, О. Моздикова, А. Сохора, Г. Ципіна та ін. У дослідженнях цих учених підкреслюється важливість вирішення комунікативних проблем у діяльності педагогів-музикантів. Дані наукові розвідки спонукають до більш об'ємного осмислення проблеми міжособистісної взаємодії із залученням нових форм художньо-професійного спілкування.

Мета статті полягає у визначенні сутності міжособистісної творчої взаємодії на заняттях з диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз визначень, представлених у філософських дослідженнях дозволяє констатувати, що категорію «взаємодія» характеризують інтегративні властивості. Це процес взаємного впливу тіл одне на одне, будь-який зв'язок і відносини між матеріальними об'єктами та явищами; у всякій цілісній системі взаємодія є таким відношенням, у якому причина і наслідок постійно міняються місцями. Означену категорію вважають універсальною формою розвитку об'єктивного світу, що визначає існування і структурну організацію будь-якої матеріальної системи. Взаємодія як матеріальний процес супроводжується переходом матерії до руху інформації з певною швидкістю, в певному просторі і часі. Взаємодія, крім того, є одиницею аналізу в соціальних науках. Таким чином, поняття «взаємодія» знаходиться у глибокому взаємозв'язку з поняттям структури, визначає існування і структурну організацію будь-якої матеріальної та соціальної системи.

Звернення до вивчення цієї проблеми педагогів і психологів пояснюється тим, що процеси взаємодії широко представлені в діяльності людини, так, наприклад, під час здійснення таких видів діяльності, як-от: педагогічна, психологічна, консультативна,

організаторська, управлінська, спортивна та ін.

Для нашого дослідження є важливим те, що питання взаємодії в психолого-педагогічних дослідженнях тісно пов'язане з проблемами спілкування, взаємовідносин, тому що ефективна співпраця між майбутнім фахівцем, викладачем і концертмейстером неможлива поза процесу спілкування.

На думку Б. Ананьєва [2, с. 28], спілкування є умовою, без якої неможливе пізнання дійсності людьми, формування емоційного відгуку на цю дійсність і поведінки в цій дійсності. Міжособистісна взаємодія людей, що позначається як спілкування, майже завжди пов'язана з діяльністю, яка є умовою її виконання. Зокрема І. Бех підкреслює, що взаємодія є спільною діяльністю, в ході якої відбувається обмін інформацією і діями, необхідними для досягнення єдиної мети [4].

Музичне мистецтво, котре існує в часі і просторі, віддзеркалює процесуальний характер духовного світу особистості, дозволяє глибоко проникнути в сферу її почуттів та переживань, а звукова природа музики сприяє спілкуванню людей між собою і залученню їх до реалізації спільних художньо-комунікативних дій. Музична комунікація як спілкування є найважливішою стороною музичної діяльності, в якій творчість і виконавство є основними функціональними блоками в системі музичної культури. При цьому мова йде про комунікації особливого роду, основним змістом якої є емоційний контакт і душевне співпереживання.

На думку Лай Сяоцянь, «у музично-педагогічній діяльності спілкування, як творча категорія, задіяне у вирішенні багатьох комунікативних завдань. Органічний взаємозв'язок процесу педагогічної комунікації і процесу музично-педагогічного спілкування привносить творчу основу в музично-виконавську діяльність» [7, с. 43].

Диригування на заняттях з диригентсько-хорової підготовки в педагогічних університетах розвиває у здобувачів вищої освіти емоційність, художній смак, музичні здібності, формує диригентсько-хорову культуру. Означена дисципліна сприяє формуванню в майбутніх фахівців навичок свідомого і професійно-художнього виконання хороших творів, розвитку слухових здібностей та вмінь, необхідних для роботи з концертмейстером; знайомству з системою диригентсько-хорового навчання, з кращими зразками хорової творчості українських й зарубіжних

композиторів.

Новаторські процеси взаємодії теорії та практики диригентсько-хорової підготовки, що відбуваються сьогодні на всіх рівнях педагогічної системи (від загальноосвітньої школи, школи початкової мистецької освіти до вищої школи), зумовлюють виникнення необмежених можливостей для творчої ініціативи майбутнього вчителя музичного мистецтва, зокрема завдяки сформованості навичок міжособистісної взаємодії. «Зі старанного виконавця він повинен перетворитися у фахівця-творця, в особистість, що володіє необхідною творчою свободою, гнучкістю і самостійністю» [1, с. 67]. Ця ініціатива повинна проявлятися на всіх стадіях художньо-педагогічного процесу і торкатися не тільки його форми, а й самого змісту.

Міжособистісна взаємодія як особливий вид творчості виражена в умінях «передати інформацію, зрозуміти стан студента, в організації взаємодії з учасниками художньо-освітнього процесу, в мистецтві впливу на партнера по спілкуванню, в мистецтві управляти власним психічним станом» [1, с. 123]. Слід зазначити, що на заняттях з диригентсько-хорової підготовки реалізація виконавського задуму, створення художньо-виконавської концепції хорового твору стають неможливими без організації процесу творчого міжособистісної взаємодії всіх учасників музичного навчання в процесі диригентсько-хорової підготовки (викладача, студента і концертмейстера).

На думку О. Грибкової, в умовах диригентсько-хорової діяльності студентів педагогічного університету рівні взаємодії «визначаються загальною, музичною і педагогічною культурою учасників художньо-освітнього процесу, їх індивідуальними характеристиками, професійно-значущими якостями, особливостями музичного твору, котрий розучується в даній конкретній інтерпретаційній ситуації, ціннісною орієнтацією та музичним смаком учасників спілкування, їхнім естетичним досвідом й ставленням один до одного» [6, с. 12].

Л. Арчажникова і А. Готсдінер специфіку міжособистісної взаємодії викладача зі студентами в процесі навчання музиці пов'язують з емоційно-чуттєвим характером музичної діяльності і музично-педагогічного спілкування. У результаті такої творчої взаємодії виникає емоційний контакт через використання художньо-вербальних засобів (яскраві порівняння, образні асоціації тощо), а також мови невербального спілкування (міміка, інтонація, тембр, поза, жести) [3; 5].

Особистісні якості професійної культури викладача з диригентсько-хорової підготовки, стиль його емоційного спілкування зі студентами накладає на майбутніх фахівців особливий відбиток щодо формування в них певної диригентсько-виконавської манери. Найбільш потужним засобом встановлення емоційного контакту між викладачем і студентом на заняттях з диригентсько-хорової підготовки в педагогічному університеті є сама музика, її художньо-виражальні засоби. У зв'язку з цим слід розвивати музикальність студентів, їхню уяву, образне мислення, здатність сприймати, відчувати емоційно-образний зміст хорових творів.

Принципово важливі теоретичні положення і практичні рекомендації стосовно формування міжособистісної творчої взаємодії концертмейстера й майбутнього фахівця сформульовано в роботах Т. Карнаухової, Н. Крючкова, В. Пустовіт, М. Смирнова, Є. Шендеровича та ін. Дослідники зазначають, що основною художньою метою педагога-концертмейстера і соліста є досягнення ансамблевої єдності в процесі виконання музичного твору. Це положення визначає логіку організації процесу роботи педагога-концертмейстера і студента на заняттях з диригентсько-хорової підготовки.

В обов'язки піаніста-концертмейстера диригентсько-хорового класу входить допомога майбутнім фахівцям у підготовці нового репертуару. В цьому плані функції концертмейстера носять значною мірою педагогічний характер. Ця художньо-педагогічна сторона концертмейстерської роботи вимагає від піаніста, крім фортепіанної підготовки і акомпаніаторського досвіду, низки специфічних знань та навичок, зокрема й щодо ефективної взаємодії зі студентами.

На концертмейстера покладається відповідальне завдання – ознайомити майбутнього фахівця з різними музичними стилями, виховати в ньому музичний смак. Цю місію він виконує і через високохудожнє виконання акомпанементу, через професійну роботу і міжособистісну творчу взаємодію на етапах розучування хорових творів з майбутнім учителем музичного мистецтва. Встановити творчий, робочий контакт зі студентом часто буває нелегко, крім цього необхідним є створення контакту суто людського, духовного. Тому робота концертмейстера з майбутнім фахівцем вимагає повної довіри. Студент повинен бути впевнений, що концертмейстер правильно його «веде», розуміє диригентські жести, знає

про його інтерпретаційні можливості, достоїнства, враховує виконавські слабкості тощо.

На думку О. Моздикова, основу для формування творчої міжособистісної взаємодії в майбутніх фахівців у галузі мистецької освіти складають: накопичення комплексу фахових і загальних художньо-педагогічних знань; розвиненість музично-слухових уявлень і виконавських навичок, вдосконалення яких формує професійне творче спілкування і розвиток певних комунікативних здібностей, необхідних для виконавської діяльності студентів.

Активізація цих якостей стає можливою під час використання певних педагогічних умов, таких як-от: актуалізація ціннісно-сміслових аспектів міжособистісної творчої взаємодії майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі диригентсько-хорової підготовки; використання синергетичного потенціалу диригування хорового твору; а також педагогічних принципів: діалогічності диригентсько-виконавської творчості, фасилітативної художньо-педагогічної взаємодії.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. У результаті аналізу філософської, психолого-педагогічної та мистецької літератури зроблено висновок про те, що взаємодія – це процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що викликає їх взаємну зумовленість і зв'язок.

Міжособистісну творчу взаємодію на заняттях з диригентсько-хорової підготовки розуміємо як складну і цілісну систему становлення й функціонування спільності «викладач – концертмейстер – майбутній вчитель музичного мистецтва», що розвивається в педагогічній диригентсько-хоровій реальності на ґрунті взаємних художньо-творчих дій щодо реалізації професійних та фахових знань, умінь, навичок і якостей.

Процес міжособистісної творчої взаємодії характеризується прийняттям майбутнім фахівцем нової ролі через визначення цілей особистісного художньо-творчого розвитку, яке супроводжується розумінням «свого місця» в системі взаємодії та індивідуальних цінностей, а також станом задоволеності від реалізації особистісних виконавських потенціалів у процесі диригентсько-хорової підготовки.

Формуванню досліджуваного феномена сприятиме використання таких педагогічних умов, як-от: актуалізація ціннісно-сміслових аспектів міжособистісної творчої взаємодії майбутніх учителів музичного мистецтва в

процесі диригентсько-хорової підготовки; використання синергетичного потенціалу диригування хорових творів, а також певних педагогічних принципів: діалогічності диригентсько-виконавської творчості, фасилітативної художньо-педагогічної взаємодії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллин Э. Б. Активные методы педагогического общения и его оптимизация / Э. Б. Абдуллин [под ред. А. А. Бодалева и Г. А. Ковалева]. — М. : Просвещение, 1983. 167 с.
 2. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды: в 2-х т. / Б. Г. Ананьев. — Т. 2. — М. : Педагогика, 1980. 287 с.
 3. Арчажникова Л. Г. Психолого-педагогическая подготовка в формировании личности педагога-музыканта. Актуальные проблемы музыкальной педагогики / Л. Г. Арчажникова. — Саратов : Научная книга, 2005. 158 с.
 4. Бех І. Педагогіка успіху: виховні втрати та їх подолання / І. Д. Бех // Вища освіта України. — 2005. — № 2 — С. 59–66.
 5. Готсдинер А. Л. Музыкальная психология / А. Л. Готсдинер. — М. : Магистр, 1993. 190 с.
 6. Грибкова О. В. Формирование творческого общения в условиях дирижерско-хоровой деятельности студентов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / О. В. Грибкова. — М., 2009. 24 с.
 7. Лай Сяоцянь. Формування культури міжособистісної творчої взаємодії майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі вокальної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : спец.13.00.04 / Лай Сяоцянь. — Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2019. 276 с.

REFERENCES

1. Abdullin, E. B. (Ed.). (1983). Aktivnyye metody metody pedagogicheskogo obshcheniya i yego optimizatsiya. [The active methods of pedagogical communication and its optimization]. Moscow.
 2. Anan'yev, B. G. (1980). Izbrannyye psikhologicheskkiye trudy [Selected psychological works]. Moscow.

3. Archazhnikova, L. G. (2005). Psikhologo-pedagogicheskaya podgotovka v formirovaniі lichnosti pedagoga-muzykanta. Aktual'nyye problemy muzykal'noy pedagogiki. [Psychological and pedagogical training on the formation of the personality of a musical teacher. Actual problems of musical pedagogy]. Saratov.

4. Bekh, I. (2005). Pedagogika uspihu: vykhovni vtraty ta yikh podolannya. [Pedagogy of success: educational losses and their overcoming]. Kyiv.

5. Gotsdiner, A. L. (1993). Muzykal'naya psikhologiya. [Musical Psychology]. Moscow.

6. Gribkova, O. V. (2009). Formirovaniye tvorcheskogo obshcheniya v usloviyakh dirizhersko-khorovoy deyatelnosti studentov. [Formation of creative communication in the conditions of conducting and choral activity of students]. Moscow.

7. Lai Siaotsian (2019). Formuvania kultury mizhosobystisnoi tvorchoi vzaemodii maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva v protsesi vokalnoi pidhotovky. [Formation of culture of interpersonal creative interaction of future teachers of musical art in the process of vocal training]. Odesa.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

АШИХМІНА Наталія Віталіївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри диригентсько-хорової підготовки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Наукові інтереси: теорія і методика вдосконалення фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ASHYKHMINA Nataliia Vitaliyvna – PhD (Candidate of pedagogical Sciences), Senior Lecturer of the Department of Conductor and Choral Training, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky.

Circle of scientific interests: the theory and methods of improvement the special training of prospective music teachers.

Стаття надійшла до редакції 21.12.2019 р.

УДК: 159.922.7

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-186-77-82

БОГОМОЛОВА Марина Юріївна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фундаментальних дисциплін Херсонського інституту «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9960-9443>

e-mail: bogomolova-77777@ukr.net

**СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ПЕРШІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ГІМНАЗІЇ
ім. Т. Г. ШЕВЧЕНКА**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У педагогічному знанні завжди необхідно розрізняти два

компонента: науковий і національний. Один із них являє собою рівну цінність для всіх, оскільки несе в собі об'єктивні знання про